

Lányi Gábor

Felvállalható együttműködés vagy elvtelen kiszolgálás?

Bereczky Albert egyházkormányzati tevékenységének motivációi¹

Bereczky Albert a 20. századi magyar református egyháztörténet ellentmondásos megítélésű alakjai közé tartozik. Bereczky a két világháború között az egyház belső, lelki megújulásáért küzdők őszinte és hiteles vezéralakja volt, gyülekezetszervező, ismert és elismert igehirdető, aki a magyarországi zsidóság megsemmisítő táborokba történő deportálása idején élete kockára tevésével mentett meg sokakat, amiért posztumusz a Világ Igaza elismerésben is részesült.² Mindemellett azonban a második világháború után kiépülő kommunista államberendezkedés benne találta meg azt a személyt, akinek a református egyház élére állításával majdhogynem mindenfajta ellenállás nélkül vihette végbe a református egyház közéleti, társadalmi szerepvállalásának radikális redukálását. Adódik tehát a kérdés, hogyan és milyen motivációktól vezéreltetve lehetett a keresztyén elkötelezettségében nehezen megkérdőjelezhető Bereczky az ateista ideológiájú, diktatórikus államberendezkedés kiszolgálója?

Tanulmányunk kísérletet tesz azon lehetséges belső és külső motivációk számba vételére, amelyek ezen dilemmatikus kérdés magyarázatául szolgálhatnak, miközben általános betekintést nyújt Bereczky Albert életútjába is.

---

¹ A tanulmány angol verziója: LÁNYI Gábor: Viable Cooperation or Unscrupulous Service? Motivations for Albert Bereczky's Activity in Church Governance, in: *Studia Universitatis Babeş-Bolyai Theologia Reformata Transylvanica* 69(Supplement 1/2024), 101–119. Az 1950-es és 60-as évek egyház és pártállam közötti viszonyai és egyházi élete kapcsán lásd kötetünkben Kiss Réka, RIGÓ Róbert, KÖBEL Szilvia, SZETEV Szabolcs és CSÜRÖS András tanulmányait.

² 1997-ben: <http://www.yadvashem.org/yv/pdf-drupal/hungary.pdf> (Letöltés: 2023. szeptember 30.)

1. Belső motivációk

1.1. A származás ereje

A belső motivációk kapcsán Bereczky Albert származása érdemelhet először figyelmet. A már Bereczky életideje alatt széles körben elterjedt híresztelés szerint Bereczky az osztrák–magyar monarchia prominens diplomatájának, Apponyi Albert grófnak volt a törvénytelen gyermeke. Azokon a beszámolókon túl, amelyek arról szólnak, hogy mindezt maga Bereczky is többször hangoztatta,³ csak közvetett bizonyítékaink állnak rendelkezésre.⁴ Ugyanakkor, ha ez a feltétel nem is állna fenn, az egyértelműen látható, hogy Bereczky egy deklasszálódott nemesi család leszármazottja volt. Édesanyja, báró Pongrácz Mária, elszegényedett felvidéki katolikus arisztokrata családból származott, aki Apponyi Albertnél végzett házvezetőnői szolgálata után az akkor már idős Bereczky Endre református földbirtokoshoz ment hozzá. Bereczky Endre korai halála után Pongrácznak Dunabogdányban kellett állást vállalnia, postamester⁵ lett,

³ A legkorábbi állambiztonsági jelentések tényként kezelték, hogy Bereczky Albert Apponyi gróf fia volt, bár ez kapóra jött nekik ahhoz, hogy Bereczky osztályidegenségét, arisztokratikus-reakciós elemekkel való kapcsolatait hangsúlyozzák. Mindenesetre mindez mutatja a híresztelés elterjedt voltát. Lásd Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára (továbbiakban ÁBTL) O-9047, 61, 1946. március 22.

A híresztelést Mester Miklós is valóságosnak tekintette. Lásd: MESTER Miklós: *Arcképek. Két tragikus kor árnyékában*, Budapest, Tarsoly Kiadó, 2012.

Muraközy Gyula szerint diákkorában maga Bereczky is megerősítette, hogy Apponyi fia: ÁBTL – O-9047, 388–396, 1956. június 22.

Kardos István, édesapjáról Kardos Jánosról írt életrajzában utalást tesz arra, hogy amikor apja és Bereczky osztálytársak voltak a Kunszentmiklósi Református Algimnáziumban, Bereczky még kérkedett is feltételezett grófi származásával. KARDOS István: *Apám*, London, 1989 (kézirat, megtalálható a Dunamelléki Református Egyházkerület Ráday Gyűjteményének kéziratárában, 272/2015), 7.

2019. június 7-én a Bp.-Pasaréti Református Egyházközség *Világ Egyetemi Előadások* című sorozatának egyik alkalmán Bereczky egyik unokája nagy nyilvánosság előtt hangoztatta, hogy elfogadja az Apponyitól való származást, ugyanakkor másik unokája ugyanezen az alkalmon tagadta mindezt.

⁴ Bereczky Albertet a budapesti Bakáts téren található katolikus Assisi Szent Ferenc plébániatemplomban keresztelték meg, amelynek közelében Bereczky Endre és Pongrácz Mária lakott. A plébániatemplom anyakönyvében keresztapjaként Apponyi Albert van feltüntetve. Szintén az anyakönyvben „törv.” rövidítéssel jelölték a házasságból származó, „ttelen” rövidítéssel a házasságon kívül született gyermekeket. Csak Bereczky kapcsán olvasható a „Törvényes az állam törvényei szerint” kifejezés. A templom mai (2017) plébánosa és más levéltáros kollégák szerint az egyedi kifejezés a keresztelést végző plébános burkolt jelzése kívánt lenni Bereczky egyházi szempontból törvénytelen származására utalva.

⁵ PÁLYI Vilmos: *Nehéz esztendőök és az első országos kezdeményezés Dunabogdányban*, in: *Református Egyház* 18(1966/7–8), 148; ÁBTL O-9047, 388.

és a helyi református lelkész-tanítóhoz, Kovács Gézához ment feleségül. Bár nevelőapja személyes életpéldája és hivatásfelfogása meghatározó módon járult hozzá ahhoz, hogy Bereczky Albert a lelkipásztori hivatást választotta,⁶ a korszak körülményei között bárói családból származó édesanyja számára mindenképpen deklasszálódást jelenthetett az Apponyi grófi háztartásból való kikerülés, majd a Bereczky Endre mellett töltött ferencvárosi évek után a dunabogdányi, kereső foglalkozást űző papné társadalmi státusza. Bereczkyt személyiségében meghatározhatta és egész életében végigkísérhette édesanyja deklasszálódásának tapasztalata, amely a jobb sorsra érdemesség érzetét, illetve az érvényesülés és elismertség vágyát kelthette benne. Ehhez kapcsolódhat, hogy Bereczky közvetlen ismerősei által felvázolt jellemrajzaiban többször mint hiú és ambiciózus ember kerül elénk,⁷ amely vonásait az ébredési keresztyénséggel való komoly kapcsolata sem tudta kioltani benne, és amely egyházi körökben is tetten érhető az olyan kivételes igehirdetési, gyülekezetvezetési kompetenciákkal bíró lelkipásztorokná, mint amilyen Bereczky is volt.

1.2. A háttérbe szorítottság érzete

Az elszegényedett nemesi öntudat mellett Bereczky személyiségének meghatározója lehetett a háttérbe szorítottság érzete, illetve hogy érvényesülési törekvéseiben gyakran ütközött akadályokba; vagy legalábbis hogy olyan érzet keletkezhetett benne, hogy környezete, körülményei megakadályozzák abban, hogy ambícióinak, de képességeinek is megfelelő elismerést nyerjen. Ez szintén hozzájárulhatott ahhoz, hogy amikor már megtehetette, igyekezett a hatalom közelébe férkőzni, és abban meg is maradni.

A háttérbe szorítottság érzete egyrésztől teológiai nézeteinek, szűkebb egyházi kapcsolatrendszerének, illetve baráti, majd rokon szálaihoz és azal együtt járó politikai irányultságához kapcsolódhatott. Konkrétabban szólva, a két világháború között sem Bereczky ébredési-evangelikál teológiai irányultsága, sem pedig finomabban hangolt szociális érzékenysége és barátja Tildy Zoltán⁸ révén szerzett baloldaliként is leírható politikai tájékozódása nem volt a korszak uralkodó egyházi és politikai kultúrája által támogatott. Mindez Bereczkyben a háttérbe szorítottság érzetét kelthette, és hogy a két világháború közt fennálló egyházi és világi politikai,

⁶ ZSINDELYNÉ TUDÓS Klára: *Arcképek*, Budapest, Református Zsinati Iroda Sajtóosztálya, 1978, 14.

⁷ Például lásd: ÁBTL 3.1.5. – O-9047, 388–396, 1956. június 22. Kemény Zsigmond fedőnevéű ügynök (Muraközy Gyula) jellemzése Bereczky Albertről.

⁸ Tildy személye, karrierje a későbbiek folyamán részletesen is bemutatásra kerül.

társadalmi berendezkedés hátráltatja őt az előre jutásban. Részleteiben vizsgáljuk meg mindezt.

Bereczky középiskolai éveit református gimnáziumokban töltötte Kun-szentmiklóson, Kecskeméten, majd Pápán, amely legutóbbi életének meghatározó lelki és emberi találkozásainak színhelyévé vált. Pápán kötött életre szóló barátságot Tildy Zoltánnal, illetve Szabó Imrével, akivel viszont az 1940-es évek végére egyházpolitikai ellenfelekké váltak.⁹ Szintén Pápán ismerkedett meg a nála csak öt évvel idősebb Victor Jánossal, aki egyfajta lelki atyjává, teológiai mentorrá (és később rokonná) vált számára. Victor egyik Pápán elmondott ébresztő hatású prédikációja révén szerezte első impulzusait az ébredési teológia, az újjászületett keresztyén lét és a személyes Istenkapcsolat vonatkozásaiban is.¹⁰ Bereczky saját elmondása szerint a fent említett barátai hatására, őket követve iratkozott be a Pápai Református Teológiai Akadémiára, még akkor is, ha édesanyja – ez is az Apponyi Alberthez való egyik fontos kapcsolódási pont – fiából inkább diplomatát szeretett volna képezni. Említett barátai, valamint néhány tanára – főképpen Pongrácz József és Czeglédy Sándor – hatására még közelebb került az ébredési teológia felfogásához, és a MEKDSZ nyári konferenciáján a felvidéki Felsőszeliben¹¹ megtérés élményen¹² ment át, amely megtapasztalása után egyre kritikusabb szemmel figyelte a korszak református egyházában zajló lelki, egyháztársadalmi és egyházkormányzati folyamatokat.¹³ Rövid külföldi tanulmányút (Bázel), lelkészképesítő vizsgáinak letétele és házasságkötése¹⁴ után mint balassagyarmati segédlelkész

⁹ SZABÓ IMRÉNÉ SZABÓ ÉVA (szerk.): „Ég, de meg nem emésztetik”. Szabó Imre a Budapesti Református Egyházmegye Első Esperese. *Naplók 1914–1954*, Budapest-Budahegyvidéki Református Egyházközség, 2001; 220–221; Kiss Réka: Bereczky Albert lelkipásztori, püspöki működése, in: KÓSA László (szerk.): *Reformátusok Budapesten*, 1. kötet, Budapest, Argumentum, 2006, 601–620, 601.

¹⁰ „Először életemben ért, mint egy villanyütés a Jézus Krisztus személyiségének ereje. Úgy beszélt a fiatal teológus diákszövetséges titkár Jézus Krisztusról, hogy utána azt mondtam: akiről ez a fiatal ember beszélt, arról mi eddig nem hallottunk semmit.” BEREZKY ALBERT: Victor János temetése, in: uő. (szerk.): *Hűben való engedelmesség*, Budapest, Református Egyetemes Konvent Sajtóosztálya, 1961, 67; és BEREZKY ALBERT: Két nagy misszionáriusunk: Emlékezés Victor Jánosról és Mott Jánosról, in: uo., 309.

¹¹ HAJDÚ Péter: Bereczky Albert hagyatéka, in: *Theológiai Szemle* 39(1986/5), 304–308, 305.

¹² Erről bővebben lásd: LÁNYI, J. Gábor: Bishop Albert Bereczky (1893–1966) and the Revival Movement: Albert Bereczky’s Conversion, in: *Perichoresis* 19(2021/1), 91–100.

¹³ SZABÓ IMRÉNÉ SZABÓ: i. m., 198.

¹⁴ 1916. szeptember 26-án kötött házasságot Bencsik Piroska, a mezőtúri születésű tanítónővel. Tildyvel való barátságát példázza, hogy az ifjú párra Tildy kérte Isten áldását a szennai templomában. LADÁNYI Sándor: Bereczky Albert centenáriuma, in: *Reformáció* 2(1994/2–3), 25–36, 32.

egy új gyülekezet alapítására kapott megbízást Salgótarjánban, Magyarország északi iparvidékén (1916–1919).¹⁵ Szolgálati helye által Bereczky első lelkipásztori tapasztalatait főként gyári munkásokból és bányászokból álló gyülekezeti közegekben szerezte meg, szembesülve a korszak munkás rétegének életvalóságával, nehézségeivel és az ezekkel kapcsolatos gyakori egyházi közönnyel.

A Tanácsköztársaság káosza idején, ekkor már mint kétgyermekes családapa,¹⁶ először Kisorosziba menekült, majd nevelőapja egykori lelkészi helyét foglalta el Dunabogdányban. Aktív részesevé vált a világháborút követő református útkeresés különféle mozgalmainak. Részt vett a Forgács Gyula péceli lelkész által életre hívott Péceli Kör alakuló ülésén, akinek aztán lelkészi helyére is kerül 1924-ben. Még 1922-ben lapot indított Igehirdető címmel, magáévá tette a dunamelléki iratterjesztő misszió megszervezését.¹⁷ A Péceli Kör után a Hit és Szolgálat Mozgalom főtitkára és utazólelkésze lett, majd a Tildy által alapított Magyar Traktátus Társaság és Sylvester Nyomda igazgatója is lett. Igehirdető körútjai országos hírnevet szereztek neki. 1927-ben Tildyvel közösen szervezte meg Budapesten az első Református Nagygyűlést,¹⁸ 1930-ban szintén együtt költöztették a Sylvester Nyomdat Budapestre, amelynek épületébe családosan be is költöztek. A Sylvester Nyomda csődbe menetele¹⁹ után Ravasz László, a Dunamelléki Református Egyházkerület püspöke a Külső-Lipót-Terézvárosi missziói egyházrész, közismertebb nevén a „Tutaj utcai gyülekezet” anyaegyházközsége fejlesztésével bízta meg Bereczkyt – 1931. december 6-án, a már anyaegyházközsége fejlődött gyülekezet lelkipásztorául választhatta meg őt. Bereczky példaértékű gyülekezetépítő munkát vitt véghez az angyalföldi munkásnegyedeket is magába foglaló, mintegy 8000 református otthonául szolgáló missziói területen.²⁰ Ébresztő hatású prédikációi és a gyülekezeti tagok szociális érzékenységének felébresztése mellett kisköröket szervezett a gyülekezet szinte

¹⁵ Hivatalosan 1916. szeptember 20. – 1919. október 15. között szolgált Salgótarjánban.

¹⁶ Piroska, 1917; Mária, 1919.

¹⁷ PÁLYI Vilmos: Nehéz esztendőök és az első országos kezdeményezés Dunabogdányban, in: *Református Egyház* 18(1966/7–8), 148.

¹⁸ Bővebben lásd: SZÁSZ Lajos: Országos Református Nagygyűlések a Horthy-korszakban, in: KISS Réka – LÁNYI Gábor (szerk.): *HIT2018. Hagyomány, Identitás, Történelem*, Budapest, KRE – L'Harmattan Kiadó, 2019, 375–390.

¹⁹ Kemény Zsigmond fedőnevű ügynök a csőd okaként Bereckynek és Tildynek az anyagi ügyekben való felületességét és könnyelműségét jelölte meg. Szintén megjegyzi, hogy a könyvelőjük hamis mérlege miatt Tildy bíróság elé is került, ahol Bereczky erőfeszítései által sikerült tisztázni jóhiszeműségét és ártatlanságát. ÁBTL 3.1.5. – O-9047, 388–396, 389.

²⁰ LADÁNYI: i. m., 32.

minden rétege számára. Újságírói érdeklődésének megfelelően a gyülekezet 1936-ban lapot is indított, *Hálaadás* címmel, de az 1922-ben útjára indított *Igehirdető* szerkesztése mellett 1928 és 1933 között a *Református Figyelő* szerkesztőségi tagja és a *Keresztényen Család, Református Élet* és a *Magyar Református Ébredés* társszerkesztője is volt.²¹ Bereczky közvetlensége, szuggesztív ereje – többek szerint egyenesen „prófétai” karaktere – sok hívet szerzett neki a munkásgyülekezet tagjai mellett a budapesti közélet ismert alakjai körében is. „A pap, akinek szavát hallani messziről elzarándokolnak a pesti és budai emberek...”²² – írta le őt Ignác Rózsa író; „minden egyes ember úgy érezte, hogy éppen neki beszél, éppen őhöz szó”²³ – jellemezte őt Zsindelyné Tüdős Klára divattervező; „Magam, s mi, akik akkor gyermekek, fiatalok voltunk, valóban Berci bácsi gyermekei voltunk”²⁴ – vallott Bereczky lelkipásztori karakteréről későbbi emigráns kritikusa, Gombos Gyula.

Bereczky mint az ébredési-belmissziói irány vezető reprezentánsa, különösképpen is mint ezen irányzat szellemi vezetőjének tekinthető Victor János barátja és nása, szükségszerűen került szembe az irányzat kritikusaival, különösképpen is a Sebestyén Jenő budapesti professzor nevével fémjelzett történelmi kálvinizmussal.²⁵ A belmissziói irány lapja a *Református Figyelő* (1928–1933) – amelynek Bereczky is szerkesztője volt – és a Sebestyén vezette *Kálvinista Szemle* írói között megszokottak voltak a viták, burkolt, de nem egy esetben nyílt és vitriolos hangnemű teológiai ütésváltások. A Ravasz-féle egyházkormányzat egyik irány mellett sem tette le nyíltan a voksát, hanem igyekezett mindkét irány szellemi erőforrásait becsatornázni a református egyház belső megújulását célzó útkeresésbe.²⁶ S bár a nagy gazdasági világválság idején anyagi okok miatt egyaránt megszűnni kénytelen *Szemle* és *Figyelő* szerkesztői kénytelen-kelletlen együttműködésre kényszerültek a Ravasz alapította *Református Élet* (1934–1944)

²¹ REVICZKY Béla (szerk.): *Hálaadás. A Pozsonyi Úti Református Egyházközösség története 1921–2001*, Budapest, 2001.

²² IGNÁC RÓZSA: Templomban, in: *Magyarország*, 1943. április 27.

²³ ZSINDELYNÉ TÜDÖS: i. m., 37.

²⁴ Idézi: REVICZKY: i. m., 52. Bereczky lelkipásztori karakteréhez még lásd: KECSKÉS József: Pozsonyi úti évek és emlékek, in: *Református Egyház* 18(1966/7–8), 151.

²⁵ Bővebben lásd: LÁNYI Gábor: Sebestyén Jenő (1884–1950) és a történelmi kálvinizmus, in: PETRÁS Éva (szerk.): *A 20. századi magyar protestáns közéletiség archépcsarnoka*, Budapest, Barankovics István Alapítvány – Gondolat Kiadó, 2021, 13–32.

²⁶ „Integrális kálvinizmus”, lásd: Ravasz László székfoglaló beszéde, in: KISS Réka – LÁNYI Gábor (szerk.): *Ravasz 100. Püspöki jelentések*, Budapest, KRE HTK Egyháztörténeti Kutatóintézet – Dunamelléki Református Egyházkerület – Kálvin Kiadó, 2023, 60–68, 65.

kötélékében;²⁷ és bár az is érzékelhető volt, hogy Ravasz diplomatikus semlegessége mellett is inkább a Figyelő és a belmissziói irány véleményéhez és képviselőihez érzi magát közelebb;²⁸ a belmissziói iránynak visszalépést jelentett, hogy 1932-ben Victornak, az azt igazgató Sebestyén hatására ott kellett hagynia a Budapesti Református Teológiai Akadémia tanári karát, még akkor is, ha helyette ő is egy új gyülekezet, a Bp.-Szabadság téri egyházközség munkájába állhatott bele – sikeresen. Ravasz kiegyensúlyozó, az egyházi békességet megcélzó egyházpolitikája tehát, látens szimpátiája ellenére sem helyezte előtérbe a belmissziói irány képviselőit a történelmi kálvinistákkal szemben, amely állandó frusztrációt jelenthetett a belmisszió ügyét legfőbb prioritásnak tekintő Bereczky számára is. Bereczkyben ott lehetett a hiányérzet, hogy bár nincs teljes mértékben háttérbe szorítva, mégsem töltheti be az őt megillető szerepet – egyházkormányzati szempontból például még semmiképpen sem.

Röviden említhető meg, hogy Bereczky ahogyan teológiai, úgy politikai és társadalmi nézeteit illetően sem tartozott a korszak református főcsapásához. Igaz ugyan, hogy a két világháború közti református egyházi közgondolkodás engedékenyebb és nyitottabb volt a szociális érzékenység és akár annak politikai kifejezésformái iránt, mint az akkori világi politikai berendezkedés, mégis Bereczkyt Tildy Zoltánnal való bizalmas viszonya²⁹ a politikáról és társadalomról alkotott nézetek az egyháztársadalom balszélére helyezték. Ez is a két világháború közti református egyházi elittől való távolság és különállóság érzetét, a meg nem értettség és figyelmen kívül hagyottság hangulatait kelthette benne.

Ezt a Ravasz egyházkormányzat általi meg nem értettséget és a tőlük (személyesen Ravasztól, de már ezen a ponton barátjától, Szabó Imrétől) való fokozatos lelki eltávolodást katalizálhatták a vészkorszak eseményei. Bereczky szintén Tildy révén került kapcsolatba a németellenes ellenállás

²⁷ Bővebben lásd: ABLONCZY Balázs: A Református Élet hetilap és a budapesti reformátusság (1934–1944), in: KÓSA László (szerk.): *Reformátusok Budapesten*, 2. kötet, Budapest, Argumentum, 2006, 1211–1229.

²⁸ RAVASZ László: *Emlékezéseim*, Budapest, 1992, 188; Lásd még: KISS Réka: Identitásépítés a magyar református sajtóban a XX. század első felében. A Református Figyelő példája, in: PAÁL Vince (szerk.): *A sajtó kultúráközvetítő szerepe 1867–1945*, Budapest, 2014, 85; KISS Réka: Társadalmi kérdések – egyházi válaszok. Muraközy Gyula lelkipásztori tevékenysége, in: KÓSA László (szerk.): *Reformátusok Budapesten*, 1. kötet, Budapest, Argumentum, 2006, 591–600.

²⁹ Tildy Zoltán szerepét hangsúlyozza: GOMBOS Gyula: Szűk esztendő, in: uő. (szerk.): *A történelem balján* II., Budapest, Püski, 1992, 19; Muraközy Gyula szerint „Bereczky mindig, talán mindmáig, szinte tanítványi tisztelettel tekintett” Tildyre. ÁBTL 3.1.5. – O-9047, 388–396, 391.

központi szervezeteként megalakult Magyar Fronttal, amely egyházi vonulatának meghatározó személyiségévé vált.³⁰ Bár a Ravasz-egyházkormányzat is a rendelkezésére álló, de korlátozott politikai nyomásyakorlással, illetve félillegális jelleget öltő aktivitással próbálta enyhíteni elsősorban a zsidótörvények következményei által sújtott egyháztagjainak sorsát, illetve próbált szót emelni a magyar kormánynál a deportálásokkal szemben, mégis olyan mértékben, mint Bereczkynek, csak kevés hasonló rangú egyházi tisztségviselőnek volt mindeközben veszélyben az élete. Ravasszal, Szabó Imrével vagy például Muraközy Gyulával ellentétben Bereczky az ellenállás világában a magyarországi baloldal később olyan fontos szereplőkké előlépő személyeivel ismerkedett meg, akikkel sorsközösségbe vonta őt az üldözöttség, az akut életveszély. Bereczky úgy látta, hogy embermentő tevékenységében saját egyházvezetésére kevésbé, míg akár az ellenállás baloldali elemeire jobban számíthat. Ez a sorsközösség, fokozatosan részleges eszmeközösséggé is válhatott: a baloldali ellenállókkal szerzett pozitív emberi tapasztalat az általuk képviselt politikai nézetek iránti megértést, sőt bizalmat eredményezhetett.³¹

Bereczky tehát ébredési teológiai nézetei, valamint politikai kapcsolatos nézetrendszerének balra tolódása miatt a hatalomban lévő egyházi és világi rendszer általi háttérbe szorítottság, a kívülállóság és meg nem értettség érzületeivel meghatározva indulhatott neki a második világháború utáni időszaknak.

2. Külső tényezők

2.1. Egyházmentés?

Nem hagyhatjuk ki a lehetséges motivációk közül azt sem, hogy Bereczky Albert a pártállammal való együttműködése által – mégha bizonyos járulékos veszteségek árán is, de – az egyháznak és tagjainak megőrzését, megkímélését kívánta munkálni. Bereczky is utal erre 1956-os események után először összeülő, 1957. november 11-i dunamelléki egyházkerületi közgyűlésen *Mérvlegretételünk* címmel elmondott püspöki jelentésében. Eszerint „adminisztratív eszközei”, gondolva itt az önkényes lelkésznyugdíjazásokra,

³⁰ Kiss Réka: Bereczky Albert lelkipásztori, püspöki működése, in: Kósa László (szerk.): *Reformátusok Budapesten*, 1. kötet, Budapest, Argumentum, 2006, 601–620, 605.

³¹ Ezen elképzelés csíráját lásd: MAJSAI Tamás: *Karl Barth és Bereczky Albert levélváltása 1951*, kandidátusi disszertáció, Budapest, 1994, MTA Kézirattára D/18296, 123.

áthelyezésekre és fegyelmi ügyekre,³² arra szolgáltak, hogy „egyeseket sokkal súlyosabb bajoktól óvjunk” meg,³³ amin az esetleges pártállami felelősségre vonást érthetjük. Nagy Endre, Bereczky veje és konventi munkatársa, a rendszerváltás után ugyanezzel az érveléssel válaszolt az apósával szemben kiújult kritikákra, ami szerint a pártállami érdek kiszolgálása, a missziói szervezetek megszüntetése, az „adminisztratív intézkedések”, sok egyházi személyt mentettek meg attól, hogy az akkori társadalmi viszonyok között „fejjele menjenek a falnak”, magára vonják az államhatalom figyelmét és haragját.³⁴ Nagy szintén kiemelte, hogy a kor egyháza és vele együtt Bereczky is kényszerpályán mozgott.³⁵ Bereczky lemondásával is csak azt érthette volna el, hogy „átadja helyét az állami elvárások egy sokkal készségesebb partnerének”.³⁶ Még hogyha Mindszenty és Ordass útját járta volna is, éppen az ő példájuk mutatta, hogy a pártállami akarat érvényesülését ezzel sem akadályozhatta volna meg.³⁷

A rejtett, egyházmentő szándék motivációjának ellentmondani látszanak Bereczky egyházkormányzói tevékenységének legkritizáltabb cselekedetei, mégpedig hogy nem egyszer a „köteles mérföldön” is túlmenve kereste a pártállam igényeit. Ilyen eset volt például, amikor 1951. júliusában anyagi indokokra hivatkozva jóváhagyta a sárospataki és a pápai teológiai akadémiaiknak a budapestibe és a debrecenibe való beolvasztás általi meg-

³² A korszakban Dunamelléken méltatlan hátrátételt szenvedett lelképásztorok történetéhez lásd: LÁNYI Gábor: *Méltatlanul. Háttérbe szorított dunamelléki református lelkészek az 1950-es években*, Budapest, KRE Egyház és Társadalom Kutatóintézetének Reformáció Öröksége Műhelye – KRE HTK Egyháztörténeti Kutatóintézet, 2020. Angol összegoglalója: LÁNYI Gábor: *Church Disciplinary Procedures in the Early 1950s as Tools of Political Sidelining*, in: BÁRTH Dániel (szerk.): *Lower Clergy and Local Religion in 16th–20th Century Europe*, Budapest, MTA–ELTE Lendület Történeti Folklorisztikai Kutatócsoport, 2023, 345–366.

³³ BEREZKY Albert: Mérélegretételünk. Püspöki jelentés, in: *Református Egyház* 9(1957/16), 355.

³⁴ NAGY Endre: A Budapest-Pozsonyi úti „Hálaadás” templomának lelkésze Bereczky Albert mint egyházkormányzó, in: *Confessio* 15(1991/4), 105–121, 108.

³⁵ Bereczky maga is tett utalást a korlátozott lehetőségeire: „Senki sem állítja, hogy ez az út tévedésmentes volt. Azt sem, hogy könnyű volt. De azt igen, hogy egyetlen járható út volt az egyház számára itt és most: a hitben való engedelmesség keskeny útja.” BEREZKY Albert: *Teológiai gondolkodásunk útjáról*, in: uő.: *Hálaadás. Igéhvédések, előadások, cikkek, tanulmányok*, Budapest, Református Zsinat Iroda Sajtóosztálya, 1980, 146.

³⁶ Itt Nagy feltehetőleg Fekete Sándorra vagy Péter Jánosra utalhat: NAGY: i. m., 109.

³⁷ Ne feledjük, Ravasz László is inkább „okos volt, mint erős”, nem vállalta a pártállammal való nyílt szembefordulást, hanem látszólag önkéntesen vonult vissza. Bővebben lásd: LÁNYI Gábor: „Inkább okos voltam, mint erős”. Ravasz László lemondatásának körülményei (1948), in: KISS–LÁNYI (szerk.): *Ravasz* 100, 49–52.

szüntetését;³⁸ vagy amikor 1952 nyarán az 1948-as Egyezmény által még meghagyott négy középiskolából hármat felkínált az államnak, egyedül a debreceni gimnáziumot hagyva meg egyházi kézben. A két nagy múltú teológia megszüntetése az 1948-ban még Bereczky megválasztását támogató Karl Barthot is tiltakozásra készítette. Az ekkor már világszerte széles körű elismertségnek örvendő, neves bázeli teológus, 1951. szeptember 16-i levelében – amelyet szándéka ellenére is publikáltak Nyugaton – párhuzamot vont a náci Németország Deutsche Christen mozgalma és a Bereczky-vezetés egyházpolitikája között: „és akkor kérdezem magamtól: a magyar református egyházban sohasem mennek a dolgok másként, mint ilyen százszázalékos egyetértésben a mindenkor uralkodó rezsimmel?”³⁹

Ezen „egyházmentő” motiváció vizsgálata kapcsán szintén figyelemre méltó Bereczkynek egy, nem a nyilvánosság számára készített 1953. július 19-i feljegyzése, amelyben a Nagy Imre miniszterelnöki kinevezéséhez vezető politikai enyhülést követően is igazoltnak látta addigi egyházpolitikáját:

„Egyházunk útját” – ahogy többször cikkekben, előadásokban igyekeztem leírni (ld. A keskeny út című könyvet) – lényegében jó és engedelmes útnak tartottam. *Annak tartom ma is. Nem „kényszerből” járjuk ezt az utat /.../, és nem „egyházmentő” opportunizmusból.* Nem is gyávaságból – ezt „félelemmel és rettegéssel” mondom, mert Jeremiás régóta és sokszor tanított arra, „csalárdabb a szív mindennél...” Hiszem, hogy a „hit engedelmességének” útján jártunk és járunk valóban, mint magyar, református egyház.⁴⁰

³⁸ LADÁNYI Sándor: Vázlatos történelmi áttekintés a Magyarországi Református Egyház közelebbi múltjának alakulásáról, in: BARCZA József – DIENES Dénes (szerk.): *A Magyarországi Református Egyház története 1918–1990. Tanulmányok*, Sárospatak, 1999, 101–139, 131.

³⁹ „Und dann frage mich: Geht es denn im reformierten Ungarn gar nicht anders als jedesmal in so hundertprozentiger Konkordanz mit dem jeweils herrschenden Regime?” A levél és a válaszlevél megírásának körülményeihez lásd: ÁBTL 3.1.5. – O-9047, 261–278, 1951. szeptember 16. Barth levele, eredeti német és magyar fordítása; ÁBTL 3.1.5. – O-9047, 299–313, Bereczky válaszlevél-tervezete; ÁBTL 3.1.5. – O-9047, 314–318, Kádár Imre válaszlevél-tervezete; ÁBTL 3.1.5. – O-9047, 319, Jelentés Barth leveléről és a két válaszlevél-tervezet megírásáról, amelyek közül Kádárét küldték el; ÁBTL 3.1.5. – O-9047, 335–337, 1951. október 16. Jelentés: Barth-levél ügyében találkoztak a konventen; ÁBTL 3.1.5. – O-9047, 344–357, 1951. november 10. Jelentés: Bereczky látszólag fogadta el Kádár Imre válaszlevél-tervezetét, és írt egy harmadikat.

⁴⁰ BERECKZY Albert: Önvizsgálatunk – főleg hiányai és hibái, közléteszi: VICTORNÉ BERECKZY Piroska, in: *Ráday Gyűjtemény évkönyve* III., Budapest, 1984, 307. (Kiemelés a szerzőtől.)

2.2. Zsarolhatóság

A fent már megvizsgált belső és külső motivációs lehetőségek mellett véleményem szerint kiemelt szerepet kapott, hogy Bereczky kiszagdapárti kapcsolattrendszere, szoros baráti és rokoni szálai a Magyar Testvéri Közösség elitelt tagjaihoz, mély barátsága és közeli rokonsága Tildy Zoltánnal zsarolhatóvá és ezáltal irányíthatóvá tették őt a kommunisták számára. Nagyon fontos ebből a szempontból Pap Lászlónak, a Budapesti Református Teológiai Akadémia dékánjának, 1954-től a dunamelléki egyházkerület lelkészi főjegyző-püspökhelyettesének megállapítása: „Tudtam, hogy Bereczkynek mint kiszagdapárti képviselőnek mi volt a véleménye a kommunistákról, s amit én tudtam, azt nem kétlettem, hogy a kommunisták is tudták. /.../ Bereczkyt éppen ezért nem tartottam megfelelő embernek, mert féltem, hogy ezért a politikai teherért egyházi vonalon kell engedményeket tennie.”⁴¹

A szovjet megszállással végződő háború utáni első országgyűlési választáson, a szavazatok 57%-ának elnyerésével döntő győzelmet aratott a kiszagdapárt, míg a Rákosi Mátyás vezette Magyar Kommunista Párt csak a szavazatok 17%-át nyerte el. Ennek ellenére szovjet nyomásra a kiszagdáknak koalícióra kellett lépniük a kommunistákkal. A miniszterelnök (1945. november 15-től), majd királyságból a köztársasági államformára való átváltás (1946. február 1.) után a köztársasági elnök Bereczky bizalmasa, a kiszagda Tildy Zoltán lett, de a stratégiai fontosságú tárcákat, így a belügyi és a pénzügyi tárcát moszkvai nyomásra a kommunisták kapták meg, akik a szovjet megszállók segédletével, válogatott eszközökkel dolgoztak a kiszagdapárt felszámolásán.

Mindeközben barátja, Tildy Zoltán révén Bereczky Albert a korábbiaknál nyíltabb és aktívabb világi politikai tevékenységbe kezdhetett. Még 1945 elején lépett be a Független Kiszagdapártba. 1945. áprilisától nemzetgyűlési, majd 1947. augusztusától országgyűlési képviselő lett. 1945. májusa és 1946. júniusa között a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium politikai államtitkára volt.⁴² 1946-ban a Nemzetgyűlés Külügyi Bizottságának

⁴¹ Több szempontból is beszédes jelenet, hogy amikor Bereczky 1952 végén Miskolcon tárgyalt, és a Korona Szállóban szállt meg, az ittas Péter János és Kiss Roland éjszaka „Nyissa ki, itt az ÁVO!” kiáltozással dörömbölt az ajtaján, hogy megtréfálják. Bereczky ijedt reakciója mutatja, hogy állandó félelemben élt, hogy az államhatalom előveheti őt. PAP László: *Tíz év és ami utána következett 1945–1963*, Bern, EPMSZ, 1992, 90.

⁴² BEREZKY ALBERT: Miért lettem államtitkár? Körlevél a református és evangélikus lelkészekhez. 1945. szeptember 27., in: *Két ítélet között II.*, Budapest, 1977, 232; Kiss: Bereczky, 606; SZABÓ IMRÉNÉ SZABÓ: i. m., 126.

elnöke lett,⁴³ többször emelt szót a felvidéki és erdélyi magyarság védelmében.⁴⁴ 1947 őszétől a kisgazdapárt felső vezetésének, 1947. szeptember 12. és 1948. április 17. között politikai bizottságának tagjává választották.⁴⁵ Ravasz László így emlékezett vissza Bereczky ezen időszakáról: „Bereczkynek áldott igehirdetői karizmája, rendkívüli pásztori művészete, szintetikus és kiegyensúlyozó ereje, továbbá az a körülmény, hogy a Tildyvel való igen bensős viszony őt a háború után az élre vetette, nagy befolyást adott neki, és a magyar közéletben kivételes súlyt biztosított számára”.⁴⁶

Bereczky kisgazda politikai karrierjének idején ment végbe az az aknamunka is, amellyel a magyar kommunisták megosztották és felőrölték koalíciós partnerüket. Ennek eleme volt különböző koncepciók perек lefolytatása, amelyek között megkülönböztetett szerepet kapott az 1947-ben a Magyar Testvéri Közösség és ennek révén a kisgazdapárt több tagja ellen lefolytatott eljárás.

A Magyar Testvéri Közösség nevű titkos társaság már az első világháborút lezáró trianoni békeszerződést követően is működött Magyarországon, és céljául a magyar nemzeti szuverenitás érvényesítését és a társadalom periferiájára szorultak felemelését tűzte ki célul. Érdekessége, hogy mindezt a korszakban, és egy titkos társaságról szólva, meglepő nyitottsággal végezték: sem társadalmi, sem vallási tekintetben (izraelita tagjaik is voltak, amely a kommunisták által ellenük felhozott antiszemita vádat is elvitatja) nem gyakoroltak kizárólagosságot, sőt még a magyar származás feltételét sem érvényesítették következetesen. Tagjaik között a szélsőjobboldaltól a kommunizmusig a teljes politikai paletta képviseltette magát. Csak férfiak lehettek tagok – létszámuk 3000 fő körül mozoghatott, többségében budapesti értelmiségi körből kerültek ki, sokan közülük a közigazgatásban, közhivatalokban vagy bankokban dolgoztak. Magyarország német megszállása (1944. március 19.)

⁴³ Bereczky külüggyel kapcsolatos ambícióiban ismét élénk kerülhet Apponyi Albertnek a mintája, aki kora elismert diplomatája volt. Bereczky külügyi tevékenységéhez lásd: LÁNYI, Gabor J.: Hungarians and Koreans in the „Religious Cold War”. Political Instrumentalization of the Reformed Church in Hungary’s Ecumenical Activity in the Early 1950s, in: PARK, Gyeong Su – KOVÁCS, Ábrahám (eds.): *Reformed Legacy in Korea and Hungary: Religious, Cultural and Theological Approaches*, Debrecen–Seoul, DRHE – Presbyterian University and Theological Seminary Press, 2022, 193–234.

⁴⁴ LADÁNYI: Bereczky Albert centenáriuma, 28.

⁴⁵ Ezenkívül 1945–46-ban a Magyar–Szovjet Művelődési Társaság vezetőségének és a Magyar–Jugoszláv Társaság elnöki tanácsának tagja, 1946-ban a magyar–zsidó megbékélés ügyét szolgáló Társadalmi Megbékélés Tanácsának elnöke is volt. KISS: i. m., 606.

⁴⁶ RAVASZ: i. m., 320.

után a szervezet „téli álomba merült”,⁴⁷ beszüntette hivatalos aktivitását, de tagjaik közül, kihasználva a szervezetben kiépített kapcsolati hálójukat, sokan részt vettek az ellenállásban és a politikai üldözöttek és a zsidók mentésében is. A háború után bár újjáélesztését nem mondták ki, de létrehoztak egy új „Vezértanácsot”.⁴⁸ A Magyar Közösségben nagy arányban voltak jelen a kisgazdapárt tagjai, nem egy közülük vezető tisztséget töltött be a pártban.

1947 januárjában a kommunisták azzal a váddal tartóztattak le nyolc kisgazdapárti politikust, hogy mint a Magyar Közösséghez kapcsolódó személyek a Magyar Köztársaság megdöntésére és a Horthy-rendszer visszaállítására készítene elő fegyveres összeesküvést. A következő hónapokban 260-an kerültek börtönbe és 2450 főt vett nyilvántartásba az államvédelem mint az összeesküvés résztvevőit. Többeket kényszervallatással vettek rá a mások ellen való tanúvallomásra, többen maguk menekültek el az esetleges koholt felelősségre vonás elől. Végül összesen hét perre került sor 229 vádlott ellen, amelynek eredményéül a három vezetőként számontartott személyt kötél általi halálra, a többieket egy évtől életfogytiglanig terjedő kényszermunkára, illetve börtönbüntetésre ítélték. A Magyar Közösség-per után, a kommunisták zsarolással, megfélemlítéssel, újabb koholt vádakkal és koncepciók perekkel börtönbe, emigrációba vagy átállásra kényszerítették a kisgazda politikusokat, és jelentősen meggyengítették a kisgazdák politikai erejét, megosztották tömegbázisát, utat nyitva a 1948-as hatalomátvételükhöz.

A „szalámi taktika” 1948 júliusában érte el Tildy Zoltánt. Tildy vejét, Csornoky Viktor kairói magyar nagykövetet, hazaárulás és kémkedés koholt vádjával tartóztatták le, majd koncepciók per lefolytatása után kivégezték. Az ezáltal kompromittált Tildy lemondásra kényszerült a köztársasági elnöki hivataláról, amely után 1948 augusztusától egészen 1956 májusáig házi őrizetbe került, politikai súlya megszűnt.

Nyilvánvalóan Bereczkyt is kompromittálta rokonának, bizalmasának és politikai patrónusának, Tildynek a megsemmisülése. Bereczky esetében ugyanakkor az államhatalom, úgy tűnik, nem a félreállításra, hanem a felhasználásra és irányításra használta fel ezt: „Bereczkyt éppen ezért nem tartottam megfelelő embernek, mert féltem, hogy ezért a politikai teherért egyházi vonalon kell engedményeket tennie”⁴⁹ – emlékezhetünk Pap László helyzetfelismerésére.

⁴⁷ SZEKÉR Nóra: *A Magyar Közösség története*, doktori értekezés, Budapest, PPKE, 2009, 90. <https://mek.oszk.hu/08400/08480/08480.pdf> (Letöltés: 2023. szeptember 30.)

⁴⁸ SZEKÉR: i. m., 142.

⁴⁹ PAP: i. m., 90.

Az állambiztonság Bereczky Albertet is mint a Magyar Testvéri Közösség tagját tartotta számon. A Bereczkyvel kapcsolatos állambiztonsági iratok is egyértelműen tükrözik az államhatalom Bereczkyvel kapcsolatos fenntartásait és bizalmatlanságát. Bereczkyről az állambiztonsági szervek meglehetősen későn, 1950. június 12-én, püspöki tevékenysége miatt nyitottak személyi dossziét, ebben helyet kaptak a vele kapcsolatos korábban kelt dokumentumok is.⁵⁰ Először mint a kultuszminisztérium politikai államtitkára került az állambiztonság figyelmének előterébe, amely ekkor mint „demokráciaellenes” reakciót tartotta számon.⁵¹

Több vezető beosztású munkatársa, de például a sofőrje által is írt jelentések feltárták kiterjedt jobboldali kapcsolatrendszerét, emigránsokkal⁵² és a Magyar Közösség elitélt tagjaival való kapcsolatát,⁵³ közbenjárását politikai elítéltekért,⁵⁴ illetve kitelepítettekért.⁵⁵ Egy 1951 nyarán írt jelentés szerint: „tevékenysége ellentétben áll azzal, amit hangoztat”, illetve „igyekszik a múlt rendszer embereit az egyházon belül egyházközségi beosztásban elhelyezni”.⁵⁶ 1952-ben úgy jellemzik, mint aki „résztvevője és támogatója az ellenséges aknamunkának”,⁵⁷ illetve mint aki elvileg nem azonosítja magát a reakciókkal, de segítséget nyújt nekik.⁵⁸ A róla kialakult gyanús képhez persze Kiss Roland, dunamelléki főgondnok és zsinati világi elnök jelentései is hozzájárultak, aki bár nem tartozott Bereczky konventi riválisa, Péter János debreceni püspök legelkötelezettebb támogatói közé, mégis előszeretettel gerjesztett bizalmatlanságot Bereczkyvel szemben.⁵⁹

⁵⁰ ÁBTL 3.1.5. – O-9047, 1, 1950. június 12.

⁵¹ ÁBTL 3.1.5. – O-9047, 61, 1946. március 22.

⁵² ÁBTL 3.1.5. – O-9047, 236–250. Jelentés „Bereczky és az emigránsok” címmel.

⁵³ ÁBTL 3.1.5. – O-9047/1, 79, 1952. január 22. Jelentés Bereczky kapcsolatáról a volt „Magyar Közösségi” tag Tóth István egykori vezérezzredessel; Bereczky „résztvevője és támogatója az ellenséges aknamunkának”.

⁵⁴ Lásd: ÁBTL 3.1.5. – O-9047, 59–60, 1949. szeptember 22. Gönczy Nagy Béla lelkész levele Bereczkynek, amelyben megköszöni neki, hogy közbenjárására szabadulhatott ki; ÁBTL 3.1.5. O-9047, 164, 1951. január 26. Jelentés, amely szerint Horváth János volt kisgazdapárti képviselő azt hangoztatja, hogy szabadulását Bereczkynek köszönheti; ÁBTL 3.1.5. – O-9047/1, 332, 1952. szeptember. 27. Elek Béla köszönőlevele Bereczkynek, akinek közbenjárására szerinte szabadon engedték; Pap László szerint 1956 májusában Bereczky eszközölte ki Tildy Zoltánnak a rendőri felügyelet alól való feloldását is. PAP: i. m., 139.

⁵⁵ Például gr. Teleki László, Zsindely Ferenc és családja, ifj. Makkai Sándor.

⁵⁶ ÁBTL 3.1.5. – O-90047, 232–233. 1951. június 13.

⁵⁷ ÁBTL 3.1.5. – O-9047/1, 79, 1952. január 22.

⁵⁸ ÁBTL 3.1.5. – O-9047/1, 81, 1952. február 5.

⁵⁹ ÁBTL 3.1.5. – O-9047/1, 128, 1952. június 22. Kiss Roland jelentése, amely szerint Bereczky „minden esetben védelmére kelt az ilyen reakcióknak”. ÁBTL 3.1.5. – O-9047/1, 118, 1952. május 5. Kiss Roland jelentése: Bereczky a szeretetintézményeket a kitelepítettek

Véleményem szerint Bereczky állami politikához való idomulása, az állami szándékoknak, igényeknek való elébemenése mögött elsősorban ezt a politikai zsarolhatóságot sejthetjük meg. Kiszegzda beágyazottsága és a Magyar Testvéri Közösség tagjaihoz való sok-sok személyi kapcsolódása (esetleges tagsága), Tildyhez való kötődése miatt minden komolyabb jelzés nélkül is felfoghatta, hogyha nem akarja enyhébb esetben házi őrizetben végezni, vagy ha nem akar akár egy súlyosabb következményekkel bíró koncepció per célpontja lenni ki, akkor ki kell alakítania egyfajta kooperatív modus vivendit a kommunista hatalommal.

3. Összefoglalás

Megvizsgálva Bereczky lehetséges motivációit mondhatjuk, hogy – a kutatás számára még sok rejtetten maradó elem mellett – a felsorolt belső és külső motivációk mind befolyásolhatták Bereczkyt abban, hogy püspöksége idején utat engedjen az egyházat maga az egyház által gyengítő⁶⁰ pártállami politikának. Véleményem szerint a pártállami szándékkal párhuzamos mozgása elsősorban zsarolhatóságából, kompromittált voltából táplálkozhatott. Emellett azonban nem vitatható el a belső tényezők szerepe, származásából, édesanyja családjának depriváltságából eredő ambíciózussága, érvényesülési vágya, amely teológiai és politikai vonala miatt a két világháború idején nem teljesedhetett ki talán vágyainak megfelelően, de amelyek alapján a kínálkozó ponton megtette a szükséges lépéseket a hatalom megszerzésére⁶¹ és a szükséges megalkuvásokat az abban való megmaradásra. A kor egyházpolitikai intézkedései mellett talán Bereczky személyes életútjának püspöki szakaszára is alkalmazható Gombos Gyula megállapítása, amely szerint Bereczky talán „fömládozta a lényegtelenért a lényeket, a külső látszatért a belső küldetést, a tömlőért a bort s egy tál lencséért az örökséget”.⁶²

---

támogatására használja fel, amelyben P. Tóth István az intézmények vezetője van segítségére; ÁBTL 3.1.5. – O-9047/1, 155, 1952. szeptember 24. Kiss Roland jelentése: Bereczky szeret a külföldi vendégekkel tanúk nélkül beszélgetni.

⁶⁰ RAVASZ: i. m., 107.

⁶¹ Ehhez lásd: KISS: i. m., 607–611; LÁNYI: „Inkább okos voltam, mint erős”, 50–51.

⁶² GOMBOS: i. m., 38.